

Šiame numery

Novelės krizė?
Apie Stimsono doktrinos taikymą Lietuvai.
Ar evoliucija yra klaida?
Poeto Petro Karužos mirties sukaktį minint.
700 metų nuo Herkaus Manto žuvimo.
Živilės Bilaišytės poezijos debiutas.
Lituanistika Stockholmo konferencijoje.

Kertinė paraštė

AR NOVELĖS KRIZĖ? Nugirstas pasikalbėjimas

X — Novelė negaluoja. Novelė pergyvena krizę.
Y — Įrodymai?
X — Vis mažiau novelių spausdinama Amerikoje. Keletas nusiskundimų pasirodė Lietuvoje. Tik paklausk, kaip apie novelių stoką rauda išėjusių redaktorių!
Y — Sutapimas?
X — Neįmanoma. Amerikos leidėjai kratosi novelinių knygų. Svarbiausiems autoriams išleidžia, kaip kokią dovaną duodami.
Y — Sutinku, kad žurnalų skaičiaus sumažėjimas šiek tiek paveikė novelę Amerikoje. Jau nam rašytojai nelengva jas kurti, nors įspraust. Bet svarbiausia, kad puikios novelės dar teberašomos.
Y — Palyginus su 1920 - 1940 metais? Su Hemingwayaus, Faulknerio, S. Andersono gadyne?
X — Mano manymu, Nabokovo, Updike'o, Cheever'io ir daugelio kitų novelės nei kiek nemkenkės. Skirtingos — taip, bet meniniu atžvilgiu lygiai iškilios.
Y — Ar nerandi juse perdėto estetizavimo, vienašališko nukrypimo į formą turinio nenaudai?
X — Gal būtų tiksliau sakyti, kad patsai menas, meno procesas dažnai yra jų svarbiausioji tema. Bet tuo jos išreiškia laiko dvasią. Ar ne tą patį matome dailėje — net ir fizikoje?
Y — O nuovargio žymės?
X — Imitaciniuose rašytojuose, taip. Dažnai atrodo, kad begalima padaryti po Čechovo ir Joyce'o. Tačiau naujas originalus novelistas, tartum, atnaujina ir atjaunina visą žanrą. Paimkim, kad ir italo Landolfi fantastiką.
Y — Aš žiūriu novelės nuovargio žymes giliau. (Matai, neįtikinai manęs, aš tebesakau "nuovargio"). Tradicinis pasakojimas, su savo archaiskais šaknimis, jau nebetinka mūsų laikmečiui. Mes nebeseikame — ir nebeklausom — pasakų.
X — Nejaugi. Kodėl toksai "pasakojamųjų" romanų pareikalavimas? Ar ne tame viena didžiųjų detektyvinių knygų popu-

Apie Stimsono doktrinos taikymą Lietuvai

Prof. Bronio Kaslo redaguotas agresijos dokumentų rinkinys

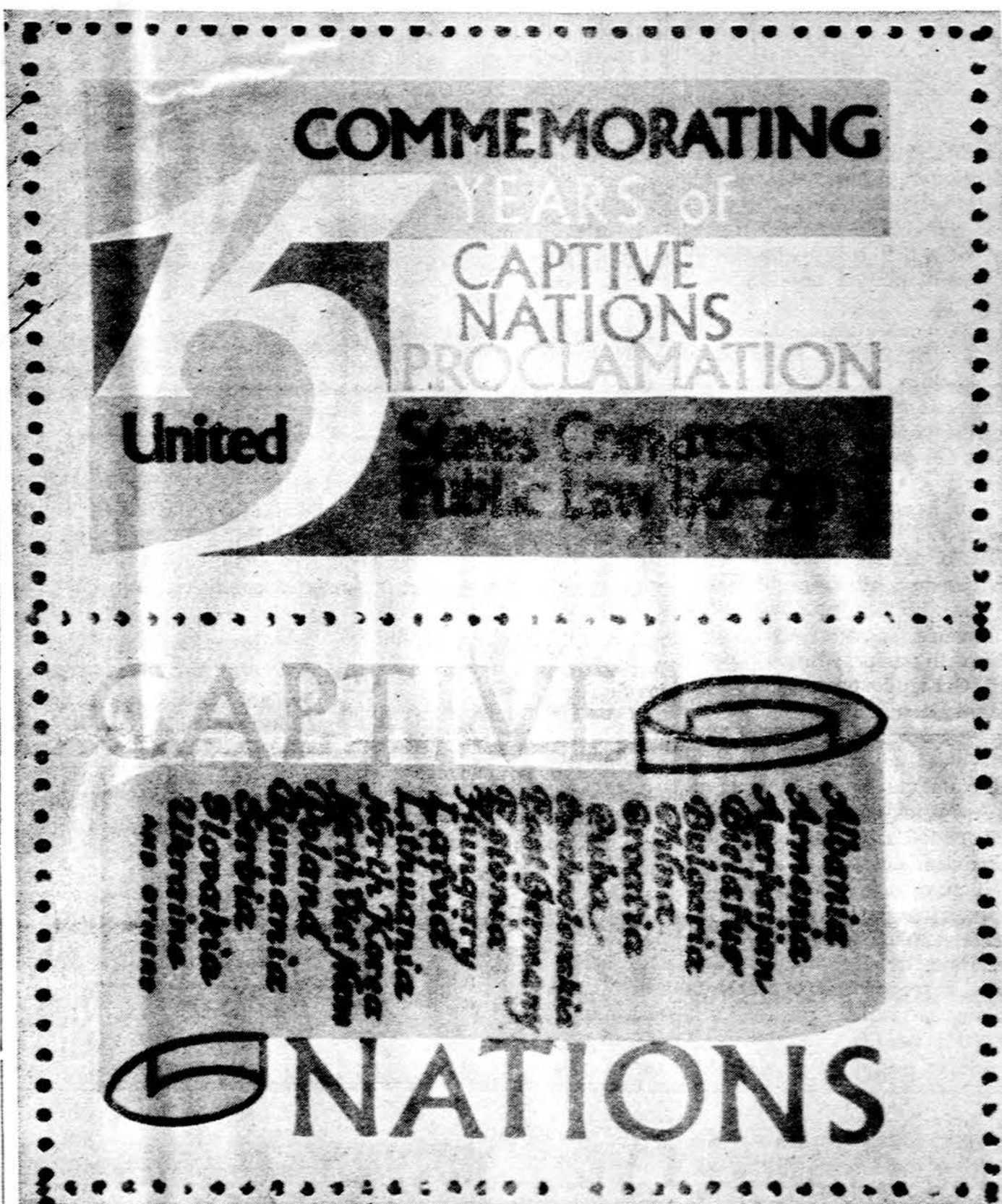
TOMAS REMEIKIS

THE USSR-GERMAN AGGRESSION AGAINST LITHUANIA. Edited, with a Foreword and Introduction by Bronis J. Kaslas, Ph. D. Robert Speller & Sons, Publishers, Inc. New York, N. Y. 10010. Library of Congress Catalog Card No. 72-12230; ISBN 0-8315-0135-9. First Edition 1973 m.
Leidiny s didelio formato, kietais viršeliais, 543 psl., kaina \$15.00, gaudamas ir Drauge".

Aplamai apie dokumentų rinkinį

Dr. Bronis Kaslas, istorijos profesorius Wilkes kolegijoje, Wilkes Barre, Pa., atliko didelį darbą, surinkdamas pagrindinius dokumentus ir dokumentinę medžiagą, liečiančią sovietų nacių konspiraciją ir agresiją prieš Lietuvą bei tos agresijos pasekmes — lietuvių tautos pasipriešinimą ir tarptautinį agresijos ir aneksijos nepripažinimą. Knygoje yra 250 dokumentų, apimančių 1918-1971 metų laikotarpį. Žinoma, didžiausias dėmesys tenka 1939-1941 m. laikotarpiui. Dokumentai suskirstyti į tokius chronologinius ir analitinius skyrius: I. Lietuvių-rusų santykiai 1918-1939 m. II. Lietuvos-SSSR santykiai Antrajame pasauliniame kare 1939-1945 m.; III. Po inkorporacijos; IV. Jėgos ir užkariavimo nepripažinimo principas tarptautiniuose santykiuose. Dr. Kaslas taip pat parašė įvadą, kuris bendrais bruožais apžvelgia Lietuvos-Rusijos santykius nuo trylikto šimtmečio iki dabar. Pridedama analitinė dokumentų lentelė, šaltinių rodyklė, rinktinė bibliografija, biografinė rodyklė, dalykinė rodyklė ir Lietuvos žemėlapis. Leidinys buvo užsakytas Vilko ir finansuotas Tautos fondo.

Dokumentai sudaro pagrindinę knygos dalį. Išskyrus vieną kitą, paskelbti dokumentai yra paimti iš jau spausdintų šaltinių. Pagrindinis dokumentų šaltinis buvo Vokietijos URM archyvas, ypač serijinis leidinys *Documents on German Foreign Policy* (serija D) ir 1948 metų JAV Valstybės Departamento leidinys, atidaręs šaltinį karą istoriografijoje, *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941*. Teko suskaičiuoti dvylika dokumentų iš Vokietijos archyvu, kurie iki šiol nebuvo paskelbti. Rinkinio redaktorių taip pat pasinaudojo dokumentais, paskelbtais JAV diplomatinė dokumentų serijoje *Foreign Relations of the United States*. Visa eilė dokumentų buvo taip pat paskelbti Kersteno Komiteto rinkiniuose. Paskelbtas vienas kitas dokumentas yra iš išeivijos veiksnių archyvu. Tad rinkinys susideda iš jau skelbtų dokumentų, naujų dokumentacijos ar medžiagos beveik nėra. Gal būt, redaktorių, turėdamas mintyje šiuolaikinius reikalavimus, nerado reikalo ieškoti įvairiuose archyvuose naujos ir originalios dokumentacijos. Apskritai pa-

Ženklukas, išleistas Amerikoje, minint Pavergtų tautų savaitės įstatymo 15 metų sukaktį.

ėmus, tačiau paskelbti dokumentai atitinka autoriaus siautinę agresiją prieš Lietuvą ir ją teisinį uždavinį įrodyti sovietų Stimsono doktrinos pritaikymą Lietuvos klausimui.

Daugumą dokumentų seka dr. Kaslo komentarai, dokumentų paaiškinimai bei papildymai. Čia redaktorių gal kiek ir persistengė, nes daugumai dokumentų komentarai yra nereikalingi, dokumentai kalba už save. Būtų buvę geriau paskelbti daugiau dokumentinės medžiagos vietoj komentarų. Nors aplamai komentarai parašyti objektyviai ir su akademinio šaltumo, tik vienur kitur kryptelėjama nuo tiesos ar perdėtai komentuojama. Štai pora pavyzdžių. Po dokumento, pranešusio apie Smetonos pabėgimą į užsienį, dr. Kaslas komentuoja: "Atlikti savo pareigą egzilyje Smetona pabėgo į užsienį birželio 15 d., kada sovietų kariuomenė ėmė Lietuvą" (p. 215). To Smetona tikrai nedarė, nes jis įgaliojo Merkį eiti prezidento pareigas, ir toks komentaras negali neklaidinti mažiau nusimanančio skaitytojo. Arba vėl, po vokiečių dokumentų apie ekonominę Pabaltijo praradimo reikšmę (dok. 88), dr. Kaslas rašo: "Baltijos regio-

no užleidimas Rusijai buvo svarus Vokietijos karo ekonomijos praradimas ir galėjo paveikti vokiečių nutarimą daryti invaziją į Rusiją 1941 m." (p. 223). Deja, nėra mums žinomų dokumentų, kurie rodytų, kad Pabaltijo ekonominė kontribucija būtų buvusi motyvu, apsisprendžiant už karą prieš Rusiją. Čia redaktorių gal kiek ir perdeda Pabaltijo ekonominę reikšmę Vokietijai.

Pažvelgus į knygos struktūrą bei dokumentų turinį, atrodo, kad autoriaus ir redaktoriaus pagrindinis tikslas buvo dokumentuoti sovietinę agresiją prieš Lietuvą bei tos agresijos pasekmes, ypač Stimsono doktrinos, pagal kurią jėga ar smurtas įvykdyti aktai negauna teisinio pripažinimo, pritaikymą Lietuvos bylai. Šis tikslas nulėmė teisinį priėjimą ir buvo pagrindiniu dokumentų atrankos kriterijum. Tai atsispindi visuose knygos skyriuose. Panagrinėkime, kiek tikslai ir stipri yra dokumentų atranka, kokia yra redaktoriaus įvykių interpretacija, kaip ji atsispindi dokumentų atrankoje.

Bylos teisiniai pagrindai

Pirmasis knygos skyrius, su-

sidedas iš 13 dokumentų, siekia pagrįsti Lietuvos Respublikos, kaip suvereninės valstybės faktą bei pateikia pagrindinius teisinius aktus tarp Lietuvos ir jos ankstesnio valdovo — Rusijos. Čia randame Vasario 16 akto, Lietuvos Respublikos pripažinimo aktus, Lietuvos — Sovietų Sąjungos taikos sutartį, Lietuvos — Sovietų Sąjungos nepuolimo sutartį bei jos pratęsimą, Lietuvos — Sovietų Sąjungos konvenciją agresijai apibrėžti. Tai visi reikalingi įvadiniai dokumentai. Turėdamas teisinį tikslą omenyje, redaktorių nepateikė dokumentų apie politinius santykius su Sovietų Sąjunga ir nedokumentavo Sovietų politikos Pabaltijo atžvilgiu. Buvo galima parodyti, kad ir Lenino ir kitomis citatomis, jog Sovietų Sąjunga niekad savo kėslų į Pabaltijį nebuvo atsisakiusi, nežiūrint formalių sutarčių. Tai būtų pabrėžę Sovietų Sąjungos, kaip imperialistinės valstybės, pobūdį. Redaktorių taip pat nedokumentuoja Lietuvos — Vokietijos politinių ir teisinių santykių, palikdamas skaitytoją "ore". Knygos pavadinimas be Vokietijos vardo būtų buvęs tikslesnis, ypač kad

Stimsono doktrina yra taikoma sovietinei agresijai.

Interesų sferom besikeičiant

Antras skyrius paskirtas didžiųjų kaimynų interesų sferų pasidalinimui, okupacijai ir inkorporacijai dokumentuoti. Dr. Kaslas savo interpretacijoje seka grynai legalistinį kelią, esmėje nesiskirdamas nuo Kersteno Komiteto darbuose pasireiškusių interpretacijos. Pridėtinai, kad tai įvykių interpretacija, kurią išeivijos veiksniai, diplomatai, buvę valstybės pareigūnai propaguoja nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Tai dėmesys didžiųjų valstybių politiniams ėjimams, neutralumo politikai, kaip realiausiai išeičiai. Lietuvos likimas yra vaizduojamas kaip grynai Maskvos ir Berlyno nuosprendis. Šis aiškinimas vengia pažvelgti į pačios Lietuvos vaidmenį bei vidaus politikos aspektus, kurie lėmė ir tarptautinę laikyseną.

Pirma antro skyriaus dalis yra paskirta 1939 m. rugpjūčio 23 d. sovietų nacių paktui ir jo išdavoms dokumentuoti. Pirmiausia, Lietuvai esant vokiečių interesų sferoje, Vokietija spaudžia Lietuvą vyriausybę pulti Lenkiją, atsiimti Vilnių ir tuo atsisakyti griežtos neutralumo politikos. Iš dokumentų atrankos susidaro įspūdis, kad, redaktoriaus nuomone, tokia neutralumo politika buvo geriausia išeitis. Implikuojama, kad atsisakius imti Vilnių, Lietuva išvengė Vokietijos satelito likimo (bet tuo pačiu tapo Rusijos satelitu). Savo tezei patvirtinti dr. Kaslas cituoja Vokietijos Austro nepasirašytą dokumentą iš 1939 m. rugsėjo 20 d., kad Vokietija "ruošėsi inkorporuoti Lietuvą į Vokietijos protektoratų sistemą" (p. 126). Šis nepasirašytas dokumentas buvo tik projektas deryboms, ir tikriausiai koks nors satelito statusas būtų buvusi kaina už Vilniaus gavimą iš Vokietijos. Tačiau iki kokio laipsnio Vokietija būtų užkorusi Lietuvai savo kontrolę, negalima spręsti iš to dokumento, jis lieka hipotetiniu. Pastebėtina, kad redaktorių dokumentacijoje vaizduoja Lietuvos vaidmenį kaip minimalų ir be pasekmių. Ne visi istorikai su tuo sutiks.

Antroje antro skyriaus dalyje paličiama sovietinė okupacija ir inkorporacija. Įvykiai, vedę prie okupacijos, vaizduojami formaliai, sovietiniai kaltinimai Lietuvai atmetami sistemingai dokumentine medžiaga. Dėl kažkokių priežasčių redaktorių vengė panaudoti visą eilę svarbių dokumentų. Pavyzdžiui, Natkaus pranešimai iš Maskvos apie derybas ir ultimatumą čia nėra naudojami. O šiuose dokumentuose atsispindi ne vien sovietinės intencijos, bet taip pat dalinai ir Lietuvos vadovų nepajėgumas jų intencijoms įvertinti. Redaktorių nedokumentuoja ir

(Nukelta į 2 psl.)

